

Wilhelm von Humboldt

Medze štátnej moci

Úvahy otca nemeckého liberalizmu o stanovení
primeraného rozsahu pôsobnosti štátu a jeho inštitúcií

ARGENIO

2017

Vydanie knihy finančne podporila Sabine Stortenbeek.

Dielo Wilhelma von Humboldt *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staats zu bestimmen* prvý krát vydalo vydavateľstvo Trewendt, Breslau (Wrocław), 1851.

Zdrojom prekladu je verzia publikovaná na webovej stránke archive.org označená ako voľné dielo (public domain).

Translation © Andrej Szolgay, 2017

ISBN 978-80-972751-0-5

OBSAH

Úvodné slovo prekladateľa.....	5
I. Kapitola.....	27
II. Kapitola.....	35
III. Kapitola.....	41
IV. Kapitola.....	66
V. Kapitola.....	69
VI. Kapitola.....	74
VII. Kapitola.....	81
VIII. Kapitola.....	101
IX. Kapitola.....	115
X. Kapitola.....	120
XI. Kapitola.....	129
XII. Kapitola.....	143
XIII. Kapitola.....	148
XIV. Kapitola.....	168
XV. Kapitola.....	176
XVI. Kapitola.....	182

Úvodné slovo prekladateľa

HUMBOLDTOVE MEDZE ŠTÁTNEJ MOCI

Wilhelm von Humboldt (22. jún 1767 – 8. apríl 1835), ktorého 250. výročie narodenia si pripomíname v roku 2017, bol nemeckým mysliteľom, spisovateľom a štátnikom. Na Slovensku ho snád' niektorí poznajú ako zakladateľa jazykovedy, ktorý svojím dielom ovplyvnil Ľudovíta Štúra. Humboldtov okruh záujmov však bol omnoho širší: okrem skúmania podstaty jazyka sa venoval filozofii, teórii umenia, literárnej estetike, vede o štáte, právnej teórii, skladal básne a preložil diela starogréckych klasikov (Aischylos, Pindaros). Určité obdobie tiež pôsobil ako pruský diplomat (zúčastnil sa napríklad mierových vyjednávaní s Napoleonom v roku 1813 v Prahe a v roku 1814 Prusko zastupoval na Viedenskom mierovom kongrese), a aj ako riaditeľ Sekcie pre náboženstvo a vzdelávanie na pruskom ministerstve vnútra (dnes by sme ho snád' označili za ministra školstva), kde bol zodpovedný za reformu vzdelávacieho systému. Spolu so svojím mladším bratom Alexandrom založili v Berlíne univerzitu. Jeho univerzitná koncepcia (jeho princíp jednoty vedeckého výskumu a výuky v spojení s nezávislou akademickou samosprávou a slobodou vzdelávania) je do istej miery základom pre mnohé súčasné európske či americké univerzity. Wilhelm von Humboldt je napriek svojmu čínorodému životu relatívne málo známy, jeho diela nie sú veľmi čítané,

a ľudia ich obvykle poznajú sprostredkovane. Okrem jeho hlavnej jazykovednej práce *O rozmanitosti stavby ľudských jazykov*¹ sotva nájdeme slovenský preklad iného jeho diela. Kniha *Ideen zu einem Versuch, die Grenzen der Wirksamkeit des Staats zu bestimmen*, ktorej preklad drží čitateľ v rukách, mala sama osebe pohnutý osud.

Humboldt toto dielo vytvoril v priebehu roka 1792 (len ako dvadsaťpäťročný), aj pod bezprostredným vplyvom dojmov z Veľkej francúzskej revolúcie, ktorú so záujmom sledoval. Práve počas troch rokov (od roku 1789 do roku 1792) sa uňho do ucelenej podoby vyformovali myšlienky obsiahnuté v tomto spise. Z určitých náznakov môžeme dedukovať, že to pre neho vôbec nebolo ľahké. Na základe pozorovania skutočného spoločenského vývoja a štúdia histórie štátnych útvarov musel sám v sebe prekonať názory prijaté od svojich dovtedajších učiteľov, ktorých si zaiste v mnohých ohľadoch vážil. Napríklad, keď bol začiatkom augusta 1789 v Paríži, teda len pár týždňov po dobytí Bastily, poznačil si do svojho denníka: „Takmer všetka nerest pochádza z nepomeru medzi biedou a bohatstvom. V krajine, v ktorej by panoval všeobecný blahobyť, vyskytovalo by sa len málo zločinu alebo by tam dokonca nebol vôbec. Preto nie je žiadna iná časť štátnej správy taká dôležitá ako tá, ktorá sa stará o fyzické potreby poddaných.“² Toto stanovisko si pravdepodobne osvojil vďaka svojmu učiteľovi E. F. Kleinovi³, zástancovi nerozlučnosti bezpečnosti a blahobytu⁴.

1 *O rozmanitosti stavby ľudských jazykov a jej vplyve na duchovný rozvoj ľudského rodu*, preložil Slavomír Ondrejovič, Vydavateľstvo VEDA, 2000.

2 Denník Wilhelma von Humboldt, 11. 8. 1789

3 Ernst Ferdinand Klein (1744 – 1810), významný nemecký právnik a jeden z hlavných predstaviteľov berlínskeho osvietenstva.

4 „To najmenšie, avšak úplne nespochybniteľné právo nejakého človeka je dosýta sa najesť.“ Ernst Ferdinand Klein, *Sloboda a vlastníctvo v ôsmich prejavoch k rozhodnutiam francúzskeho Národného zhromaždenia*.

O tri roky neskôr už Humboldt rozvinul vlastné idey o podstate a účele štátu: síce nepopieral súvislosť medzi biedou a zločinom, avšak už nepovažoval za správne, aby sa štát staral o fyzické potreby občanov či poddaných, a hĺbkovým rozborom zároveň poukázal na to, že ľudské konanie má natoľko rozmanité a individuálne pramene, že nie je možné ich obsiahnuť štátnymi opatreniami. Koľko asi musel podobných postojov a názorov prehodnotiť počas svojho myšlienkového zápasu, kým bol schopný sformulovať všetko, čo je v spise obsiahnuté? Ale boli tu aj ďalšie komplikácie. Jeho idey sa totiž v mnohom rozchádzali s oficiálnymi postojmi pruských úradov, a preto vtedy kvôli cenzúre nemohol tieto svoje texty vydať (ich fragmenty vyšli v mesačníku *Berlinische Monatsschrift* alebo v Schillerovom časopise *Nová Thália*). Ani neskôr, keď pôsobil v štátnych službách, alebo sa usiloval o založenie nového typu univerzity, ktorá sa mala stať celosvetovým vzorom, keď sa teda snažil realizovať aspoň niečo z princípov zastávaných v jeho textoch, nebolo vhodné pokúšať sa o ich publikáciu. Boli azda predsa len príliš radikálne, príliš sa vymykali z navyknutých myšlienkových koľají vtedajšej doby. Humboldt nemal povahu buriča a revolucionára, videl svoju úlohu skôr v trvalom úsilí o postupné zmeny na základe čo najpresnejšieho poznania skutočnej situácie a ľudí zúčastňujúcich sa diania v danej spoločnosti (toto stanovisko zastáva aj v XVI. kapitole, kde stručne hovorí o praktickej realizácii svojich štátotvorných teórií). V knižnej podobe boli texty o medziach pôsobnosti štátu vydané až v roku 1851, kedy už Humboldt samotný nemohol urobiť nič pre to, aby širšia verejnosť spoznala jeho idey, aby mohol vysvetliť to, čo v nich mohlo byť nezrozumiteľné, aby mohol doplniť ďalšie detaily –

bol vtedy už šesťnásť rokov mŕtvy⁵. Samozrejme, iní významní myslitelia (napr. G. W. F. Hegel, E. R. Laboulaye, J. S. Mill) boli pri svojich úvahách o štáte čiastočne ovplyvnení Humboldtovými ideami, avšak ich vlastné koncepcie dosiahli rádo vo väčšiu publicitu, ako Humboldtova. Jeho dielo o medziach štátnej pôsobnosti zostalo na okraji záujmu keď v 19. storočí v Európe prebiehal búrlivý spoločenský vývoj, keď sa začala naplno ozývať „sociálna otázka“, keď sa trieštili staré štátne útvary a formovali sa nové, a keď sa zrodili veľké sociálne hnutia a spoločenské prúdy, v dôsledku ktorých sa v 20. storočí tak významne zmenila ľudská spoločnosť. A ak sa dnes hovorí o popredných teoretikoch, ktorý ovplyvnili formovanie predstáv o modernom štáte, Humboldtovo meno v tejto súvislosti zaznie naozaj len zriedkavo.

Čitateľ by sa teraz mohol oprávnenne spýtať, či je toto dielo aktuálne aj dnes, alebo je to len relikť minulosti, ktorý je možno zaujímavou kuriozitou, ale inak nemá pre súčasnosť význam? Na túto otázku sa teraz pokúsime dať odpoveď.

Štátna moc a ľudská spoločnosť

„V hmotnej prírode predsa nerozdrvíme každú skalú stojacu pútnikovi v ceste!“ Táto Humboldtova veta sa významným spôsobom dotýka našej doby, pretože v súčasnosti akoby celá spoločnosť bola presiaknutá presvedčením, že práve odstraňovanie prekážok v ceste je tým, na čom záleží, a o čo by sa teda štát mal usilovať. Nejedna ústava moderných krajín v sebe obsahuje abstraktné klauzuly o tom, že štát zaručuje slobodu (či „slobody“) pre občanov. Obvykle to znamená, že sa tým vlastne

5 Navyše sa medzitým časť rukopisu stratila: chýbalo z neho šesť listov, teda asi dvanásť strán tlačeného textu v originálnom vydaní. Prvý vydavateľ musel isté pasáže rekonštruovať, čo už samozrejme nemohlo nahradiť pôvodný text.

I. Kapitola

ÚVOD

Ak človek porovná najvýznamnejšie ústavy štátov medzi sebou navzájom, a tie zároveň s názormi osvedčených filozofov a politikov, tak sa azda bude oprávnene čudovať, že jednu otázku, ktorá musí obzvlášť priťahovať pozornosť, je možné len veľmi zriedkavo nájsť spracovanú náležite podrobne, a navyše, častokrát býva nedostatočne zodpovedaná – je to táto otázka: Akému účelu má slúžiť štátna inštitúcia ako celok a aké si má stanoviť medze svojej pôsobnosti?

Určiť podiel na vládnutí, ktorý prináleží ľudu alebo jeho samostatnej časti, náležite rozdeliť rozmanité odvetvia štátnej správy, učiniť potrebné opatrenia, aby sa jedna časť nezmocnila práv inej časti – tým sa zaoberali takmer všetci tí, ktorí pretvárali štáty alebo navrhovali politické reformy. Mne sa ale zdá, že by predsa len bolo treba mať na zreteli pri každom štátnom usporiadaní dva predmety záujmu, z ktorých ani jeden nemôže byť prehliadnutý bez veľkých škôd: po prvé, určenie vládnucej a slúžiacej časti ľudu a tiež všetkého, čo patrí k skutočnej vládnej inštitúcii; a ďalej, určenie objektov, na ktoré musí ustanovená vláda zároveň rozšíriť alebo obmedziť svoju činnosť. To druhé, ktoré vlastne zasahuje do súkromného života občana, a určuje mieru jeho voľnej neobmedzovanej aktivity, je v skutočnosti tým

pravým, konečným cieľom; to prvé je len nutným prostriedkom jeho dosiahnutia.

Tým, že človek venuje viac pozornosti prvému, potvrdzuje svoj obvyklý prístup k životu. Ved' vytýčiť si nejaký cieľ, a tento cieľ dosiahnuť za pomoci telesných a morálnych síl, v tom spočíva šťastie schopného, energického človeka. Len pre iluzórnu fantáziu sa môže zdať vlastníctvo nejakej veci ako niečo, čo poskytuje činorodej sile domnelý pokoj. Pre človeka, ktorého sily sú v trvalom nasadení, a ktorého príroda neustále podnecuje k činnosti, je takéto chápanie pokoja a vlastníctva čírou abstraktnou ideou. Iba jednostranný človek môže chápať pokoj ako zanechanie jedného konkrétneho prejavu činnej sily. A len nedostatočne rozvinutému človeku prináša jeden objekt málo podnetov pre vonkajšie prejavy. Čo teda ľudia vyslovujú z odporu k vlastníctvu, obzvlášť v oblasti jemnejších citov, naskrz neplatí o ideáli človeka, ktorý je dostupný našej predstavivosti. V plnej miere to platí iba o celkom nerozvinutom človeku, avšak táto platnosť sa znižuje úmerne tomu, ako sa stupňuje rozvinutosť človeka smerom k tomuto ideálu. Čiže, podľa uvedeného, ako dobyvatel'a viac teší dobývanie, než samotné dobyté územie, ako reformátorovi prináša viac pôžitku riskantný chaos procesu realizácie reforiem, než pokojné užívanie ich plodov; tak aj človeka podnecuje k činu moc viac než sloboda, alebo prinajmenšom, starosť o zachovanie slobody podnecuje človeka viac, než pôžitok z jej užívania. Sloboda je takpovediac len eventuálna možnosť nejakej bližšie neurčenej rozmanitej činnosti; moc, vláda nad druhými, je síce len jedna, ale zato reálna činnosť. Túžba po slobode teda prichásto vzniká až vtedy, keď sa objaví pocit jej nedostatku. Nepopierateľným však stále zostáva, že skúmanie účelu a medzí pôsobnosti štátu má veľkú dôležitosť, a snád' väčšiu, ako nejaké iné politické otázky. Že sa tento účel týka konečného účelu všetkej politiky, bolo už spomenuté vyššie. Umožňuje však oveľa širšie využitie.

Štátne revolúcie a zmeny vládnych inštitúcií nie sú nikdy možné bez súbežnosti mnohých, často veľmi náhodných nepríjemností, a vždy so sebou prinášajú rôznorodé škodlivé dôsledky. Naproti tomu každý správca krajiny – nech už ide o demokratický, aristokratický, či monarchistický štát – môže nenápadne a pokojne rozšíriť alebo zúžiť medze svojej pôsobnosti. Svoj konečný cieľ dosiahne o to istejšie, o čo viac sa bráni markantným novotám. Najlepšie to možno uskutočniť napodobňovaním činnosti prírody. Semiačko prijaté zemou prináša nepozorovane a potichu bohatší a ľúbeznejší úžitok, ako výbuch besniaceho vulkánu, ktorý je zaiste nevyhnutný, ale vždy sprevádzaný skazou. Podobne nie je žiadny iný druh reformy natol'ko primeraný našej dobe ako ten, ktorý sa skutočne oprávnene pýši kultúrou a osvietenstvom. Pretože dôležité skúmanie medzi pôsobnosti štátu musí viesť, ako možno ľahko predvídať, k vyššiemu stupňu slobody síl a väčšej rozmanitosti situácií. Avšak eventúálna možnosť vyššieho stupňa slobody si vždy vyžaduje nejaký primerane vyšší stupeň rozvinutosti a nižšiu potrebu konať ako súčasť jednoliatej otrockej masy, väčšie osobnostné sily a rozmanitejšiu hojnosť konajúcich individualít. Čiže ak máme v súčasnej dobe dostatok vzdelanosti, síl a bohatstva individualít, potom im musíme zabezpečiť aj slobodu, na ktorú ony majú oprávnene nárok. Zároveň možno povedať, že je oveľa vhodnejším prostriedkom, ktorý by stálo za to použiť na dosiahnutie nejakej reformy spoločnosti, osvojenie si pokročilejšieho stupňa vzdelania. Kde kmitajúci meč ľudu obmedzuje fyzickú moc vládcu, tam osvietenstvo a kultúra premáhajú vládcove idey a jeho vôľu; a nová podoba vecí sa ukazuje byť skôr ich dielom, ako dielom búriaceho ľudu. A ak je krásnym a dušu povznášajúcim pohľad na ľud lámajúci svoje okovy v plnom pociťovaní svojich ľudských a občianskych práv, tak musí byť nepomerne krajším a ušľachtilejším – ved' to, čo je výsledkom náklonnosti či rešpektu k zákonu, je

krajšie a ušľachtilejšie ako to, čo je vynútené biedou a núdzou – pohľad na vládcu, ktorý sám sníma putá a zaisťuje slobodu, a to nie ako plod blahosklonnej dobrotivosti, ale preto, že to považuje za naplnenie svojej prvoradej, nevyhnutnej povinnosti. Zvlášť keď je tá sloboda, o ktorú usiluje ľud zmenou svojej ústavy, v porovnaní s onou slobodou, ktorú mu môže dať už ustanovený štát, v podobnom postavení, v akom je nádej na nejakú slasť v porovnaní s jej skutočným užívaním, alebo v akom je zárodok niečoho v porovnaní s jeho konečným zavírením.

Pri pohľade do histórie štátnych usporiadaní by bolo veľmi ťažké ukázať nejaký presný rozsah ohraničenia ich pôsobnosti, pretože v tom niet žiadneho racionálneho zámeru, spočívajúceho na jednoduchých princípoch. Sloboda občanov bola obmedzovaná vychádzajúc najmä z dvoch stanovísk: po prvé, zo stanoviska nevyhnutnosti zriadiť alebo zaistiť ústavu; po druhé, zo stanoviska užitočnosti – starostlivosti o fyzický alebo morálny stav ľudu. Jedno či druhé stanovisko bolo uprednostnené podľa toho, či ústava (sama osebe vybavená mocou) potrebovala do istej miery ďalšiu oporu, alebo podľa toho, aká bola šírka rozhl'adu zákonodarcov. Často pôsobili obe stanoviská zároveň. V starých štátoch boli takmer všetky inštitúcie, majúce nejaký vzťah k súkromnému životu občanov, v najvlastnejšom zmysle politické, pretože tam, kde mala ústava málo vlastnej moci, spočívало jej pretrvanie úplne na vôli ľudu a bolo treba myslieť na rozmanité prostriedky uvádzajúce jej charakter do súladu s touto vôľou. Ešte aj v súčasnosti je to prítomné v malých republikánskych štátoch, a je teda plne oprávnené, pozorujúc vec výhradne z tohto stanoviska, že sloboda privátneho života vždy vzrastá práve v tej miere, v akej verejná sloboda klesá; naproti tomu bezpečnosť vzrastá úmerne miere verejnej slobody.

Zákonodarcovia minulých dôb sa často (a vtedajší filozofi vlastne vždy) starali v najvlastnejšom zmysle o ľudí a morálna

III. Kapitola

STAROSTLIVOSŤ ŠTÁTU O POZITÍVNE, OBZVLÁŠŤ FYZICKÉ BLAHO OBČANOV

Použitú úplne všeobecnú vyjadrenie by mohlo do správne stanoveného rozsahu pôsobnosti štátu patriť všetko, čo sa štát snaží robiť pre blaho spoločnosti, bez narušenia onoho vyššie rozvinutého princípu. Z toho by tiež priamo vyplývalo, že každá snaha štátu miešať sa do súkromných záležitostí občanov je hodná zavrhnutia všade tam, kde tieto záležitosti nemajú bezprostredný súvis s porušením práv jedného občana druhým. Ale predsa len je nutné – aby bol rozbor dostatočne podrobný – detailne prejsť jednotlivé oblasti obvyklej alebo možnej pôsobnosti štátu.

Účel štátu môže byť dvojaký: štát môže podporovať šťastie alebo len brániť zlu; a v druhom prípade to môže byť zlo prírody alebo zlo pochádzajúce od ľudí. Ak obmedzí svoju pôsobnosť na to druhé, tak dbá len o bezpečnosť – a túto bezpečnosť nech mi je dovolené postaviť ako protiklad voči všetkým ostatným možným účelom zhrnutým pod názvom pozitívny blahobyť⁸.

8 Pozn. prekl.: Pojmy pozitívny a negatívny tu treba chápať v širších významoch ako aktívne vykonávaný a pasívne vykonávaný, prípadne reagujúci vopred a reagujúci dodatočne (až keď nastanú určité okolnosti alebo sú splnené určité podmienky).

Rozdielnosť prostriedkov používaných štátom tiež určuje rôzny rozsah jeho pôsobnosti. On sa totiž snaží svoj účel dosiahnuť buď nepriamo, či už nátlakom (prikazujúce a zakazujúce zákony, tresty) alebo povzbudzovaním a príkladom. Priamo sa môže snažiť dosiahnuť svoj účel tým, že buď dáva postaveniu občanov priaznivú podobu, ale zároveň im zabraňuje konať odlišne, alebo nakoniec tým, že dokonca harmonizuje ich sklony prostredníctvom snahy pôsobiť na ich hlavu alebo ich srdce. V prvom prípade určuje len jednotlivé konanie, v druhom už viac určuje celkový spôsob konania, a v treťom nakoniec charakter a spôsob myslenia. Zároveň v prvom prípade majú obmedzenia najmenší účinok, v druhom prípade väčší a v treťom najväčší – čiastočne preto, lebo pôsobia na pramene, z ktorých pochádzajú viaceré konania, čiastočne preto, lebo samotná možnosť pôsobiť si vyžaduje viaceré podujatia. Hoci sa tu javia smery, ktorými pôsobí štát, vo veľkej miere odlišné, predsa sotva existuje štátna inštitúcia, ktorá by nepatrila zároveň k viacerým z nich, pretože napríklad bezpečnosť a blahobyť navzájom od seba veľmi závisia. A aj vtedy, keď štát určuje len jednotlivé konanie občanov, predsa vytvára častým opakovaním návyky a pôsobí tým na charakter. Je teda veľmi ťažké primerane rozdeliť aktuálny výskum na jednotlivé časti. Najvhodnejšie bude najskôr preukázať, či sa štát má zameriavať aj na pozitívny blahobyť ľudu alebo len na bezpečnosť; pri všetkých inštitúciách prihliadať len na to, čo je ich hlavným predmetom činnosti alebo ich výsledkom; pri oboch hlavných účeloch štátu zároveň preukázať, aké prostriedky smie použiť.

Hovorím tu teda o celkovej snahe štátu o zvýšenie pozitívneho blahobytu občanov, predovšetkým starostlivosť o osídlenie krajiny, o živobytie obyvateľov, čiastočne priamo zariadeniami pre chudobných, čiastočne nepriamo podporou poľnohospodárstva, priemyslu a obchodu, obzvlášť finančnými a peňažnými operáciami, obmedzeniami dovozu a vývozu (pokiaľ majú taký

IX. Kapitola

BLIŽŠIA ŠPECIFIKÁCIA STAROSTLIVOSTI ŠTÁTU O BEZPEČNOSŤ, POZITÍVNA PODPORA BEZPEČNOSTI

Po dokončení najdôležitejších a najťažších častí aktuálneho skúmania sa blížim k úplnému rozriešeniu predloženej otázky a tu je nutné znovu sa obzrieť na doteraz rozvíjaný celok.

Najskôr bola starostlivosť štátu oddialená od všetkých tých predmetov, ktoré sa netýkajú vonkajšej a vnútornej bezpečnosti občanov. Potom bola bezpečnosť predstavená ako vlastný predmet činnosti štátu a nakoniec bol stanovený princíp, že pre jej podporu a zachovanie sa štát nesmie snažiť pôsobiť na charakter a mravy národa, dávať alebo odnímať im určitý smer. Do istej miery by sa preto mohla zdať úplne zodpovedaná otázka „V akých medziach by mal štát držať svoju pôsobnosť?“ tým, že táto pôsobnosť sa obmedzuje na zachovanie bezpečnosti a čo sa týka konkrétne prostriedkov, tie sa nesmú zaoberať tým, aby bol ľud za štátnym účelom takpovediac vychovávaný alebo dokonca pestovaný. Pretože aj keď je toto určenie negatívne vymedzené, aj tak sa javí byť samo osebe dostatočne jasné to, čo ešte zostáva po uskutočnení oddelenia. Štát totiž bude mať dovolené rozprestierať svoje pôsobenie len na konania, ktoré bezprostredne a priamo

zasahujú do cudzieho práva – čiže len rozhodovať sporné právo, obnoviť čo bolo poškodené a potrestať škodcov.

Pojem bezpečnosti, k bližšiemu určaniu ktorého doteraz nebolo povedané nič okrem toho, že ide jednak o bezpečnosť voči vonkajšiemu nepriateľom a jednak pred narušeniami spoluobčanov samotných, je takto príliš vzdialený a rozsiahly na to, aby nepotreboval presnejšie vysvetlenie. Pretože na jednej strane sú tu veľmi rôznorodé odtiene – od rady za účelom presviedčania, k naliehavému odporúčaniu, až po nutný nátlak – a podobne na druhej strane existuje rozdielny a mnohonásobný stupeň bezprávia alebo nespravodlivosti – počnúc konaním, ktoré síce je v medziach vlastného práva, ale inému možno škodí, potom také, pri ktorom síce tiež nikto neprestupuje medze vlastného práva, ale často bráni druhému v užívaní jeho práv, a nakoniec skutočný zásah do cudzieho vlastníctva. Rovnako rozmanitý je aj rozsah pojmu bezpečnosť – pod tým možno chápať bezpečnosť pred takým či onakým stupňom nátlaku alebo pred nejakým konaním viac či menej zasahujúcim do nejakého práva. Avšak práve tento rozsah je veľmi dôležitý. Ak bude príliš rozsiahly alebo príliš obmedzený, tak tu znovu máme (aj keď pod iným názvom) skríženie a zmiešanie všetkých medzí. Bez presného určenia onoho rozsahu teda nemožno ani pomyslieť na nejakú korekciu medzí pôsobnosti štátu. Prostriedky, ktorými si smie či nesmie štát poslúžiť, musia byť ešte oveľa presnejšie preukázané a objasnené. Aj keď sa javí úsilie štátu namierené na skutočné preformovanie mravov ako nevhodné, aj tak je ešte ponechaný štátnemu pôsobeniu príliš neurčitý priestor, napríklad je veľmi málo objasnená otázka, nakoľko dokážu obmedzujúce zákony štátu odstrániť konanie bezprostredne sa dotýkajúce práv druhého, v akej miere smie štát zabrániť spôsobeniu skutočnej škody upchatím jej prameňov nie v celom charaktere občana, ale v príležitostiach jeho uplatnenia? Ako ďaleko tu možno zájsť a aké

XIV. Kapitola

STAROSTLIVOSŤ ŠTÁTU O BEZPEČNOSŤ URČENÍM VZŤAHU OSÔB, KTORÉ NEMAJÚ PRIRODZENÉ ALEBO DOSTATOČNE ZRELÉ ĽUDSKÉ SILY

Všetky princípy, ktoré som sa tu doteraz snažil odvodiť, predpokladajú ľudí v plnom použití zreých síl rozumu. Pretože všetko sa zakladá len na tom, že samostatne mysliacemu a samostatne konajúcemu človeku nikdy nesmie byť odňatá možnosť, aby sa po náležitom preukázaní celého spektra samostatného uvažovania rozhodoval podľa vlastnej vôle. Tieto princípy teda nemôžu byť použité na osoby, ktoré sú duševne choré alebo zaostalé vo vývoji, či inak pozbavené zdravého úsudku, alebo ktoré zatiaľ ešte nedosiahli zrelosť úsudku závislú od telesnej zrelosti. Pretože nech už je meradlo zrelosti akokoľvek neurčité, či dokonca nesprávne, predsa len je to to jediné, čo možno vo všeobecnosti považovať za platné pri posúdení niekým tretím. Všetky uvedené osoby teda potrebujú nejakú v najvlastnejšom zmysle pozitívnu starostlivosť o ich fyzické a morálne blaho a čisto negatívne zaistenie bezpečnosti pri nich nemôže postačovať.

Začneme pri najväčšej a najdôležitejšej skupine týchto osôb, teda pri deťoch. Spomenutá starostlivosť tu prináleží už podľa princíпов práva istým osobám: rodičom. Ich povinnosťou je deti,

ktoré splodili, vychovávať až po úplnú zrelosť, a z tejto povinnosti tiež vyplývajú všetky rodičovské práva, ktoré sú nutnou súčasťou podmienok výchovy. Deti teda nadobudnú všetky základné práva – právo na život, na zdravie, na majetok, ak už nejaký vlastní – a najmä ich sloboda nesmie byť obmedzená viac, ako to rodičia považujú za nutné (čiastočne kvôli výchove a čiastočne za účelom zachovania novovznikajúcich rodinných vzťahov), a toto obmedzenie sa vzťahuje len na dobu požadovanú k výchove. Deti nesmú byť nútené ku konaniam, ktoré majú svoje priame dôsledky zasahujúce do doby mimo tohto časového rámca, či azda počas celého života. Čiže napríklad, je neprípustné vnucovať deťom sobáš alebo výber určitého spôsobu života. Po dosiahnutí veku zrelosti musí rodičovská moc prirodzene a úplne vymiznúť. Vo všeobecnosti teda pozostávajú povinnosti rodičov z toho, aby deti uviedli do stavu – čiastočne osobnou starostlivosťou o ich fyzické a morálne blaho, čiastočne zaistením nutných prostriedkov – keď začnú svoj vlastný spôsob života, aj keď táto voľba bude obmedzená prostredníctvom individuálnej situácie. Povinnosti detí naproti tomu spočívajú v tom, aby robili všetko to, čo je nutné, aby rodičia boli schopní dostatočne vykonávať svoje povinnosti. Vynechám tu všetky konkrétnejšie detaily týkajúce sa rozsahu a obsahu týchto povinností (čiže čo určite môžu a smú zahŕňať). To patrí do vlastnej teórie zákonodarstva a nebolo by tu na to miesto, pretože to závisí z veľkej časti od individuálnych podmienok špeciálnej situácie.

Štát sa má starať o bezpečnosť práv detí voči rodičom, a preto musí najskôr stanoviť nejaký zákonný vek zrelosti. Ten prirodzene musí byť rozdielny nielen podľa podnebia a doby, ale môžu naň mať vplyv aj individuálne situácie, podľa ktorých potom bude požadovaná väčšia alebo menšia zrelosť úsudku. Neskôr nesmie dopustiť, aby rodičovská moc presahovala svoje hranice, a preto tomu musí zabrániť za pomoci najprísnejšieho dohľadu. Avšak

XVI. Kapitola

APLIKOVANIE PREDLOŽENÝCH TEÓRIÍ V REÁLNOM ŽIVOTE

Rozvíjanie pravdivých ideí – obzvlášť, ak sa vzťahujú na konajúcich ľudí – vedie k prianiu uplatniť v praktickej realite to, čo teória predkladá ako správne. Toto prianie je v súlade s prirodzenosťou človeka, ktorému len zriedka stačí tiché blahodarné požehnanie čistých ideí a jeho sviežosť rastie zároveň so žičlivou účasťou na šťastí spoločnosti. Avšak nech je toto prianie samo osebe akokoľvek prirodzené, a nech sú akokoľvek šlachetné pramene, z ktorých vyviera, predsa len nezriedka vytvorilo škodlivé dôsledky, a často dokonca škodlivejšie, ako chladná ľahostajnosť alebo (pretože aj priamy protiklad môže mať tento účinok) nadšená vrelosť, ktorá sa menej stará o skutočnosť a obveseľuje sa len čistou krásou ideí. Lebo ak niečo pravé a správne zapustí hlboké korene hoci len v jedinom človeku, vždy to šíri blahodarné dôsledky v skutočnom živote – akurát sa to deje pomalšie a nenápadnejšie. Avšak to, čo je prenesené z teórie do života priamo, nezriedka zmení pri tomto prenesení svoju podobu, a má potom spätné vplyv na idey, z ktorých teória vzišla. Preto existujú aj také idey, ktoré by sa múdry človek nikdy nesnažil prakticky uskutočniť. Dokonca to je tak, že pre tie najkrajšie a najzrelšie plody ducha skutočnosť vlastne nikdy nie je dostatočne zrelá. Ideál sa vždy musí vznášať pred dušou realizátora ako nedosiahnuteľná

predloha. Tieto dôvody nám preto odporúčajú pri použití hoci aj tej najmenej spornej a najdôslednejšej teórie mimoriadnu ostrážitosť. O to viac ma to podnecuje, aby som predtým, ako uzavriem túto prácu, preukázal čo najúplnejšie a zároveň čo najstručnejšie (ako mi to moje sily dovoľujú) nakoľko by mohli byť tu uvedené teoretické princípy aplikované na skutočnosť. Tento dôkaz zároveň poslúži na to, aby ma ochránil pred obvinením, že by som vraj chcel realite priamo predpisovať nejaké pravidlá, alebo sponchyňovať to, čo by s týmito pravidlami bolo v rozpore – taká namyslenosť by mi bola vzdialená dokonca aj vtedy, ak by som považoval všetko, čo som tu predniesol, za úplne správne a nepochybniteľné.

Vždy, keď dochádza k zmene podoby reality, musí po doterajšom stave nasledovať nejaký nový. Každá situácia, v ktorej sa ľudia nachádzajú, všetky predmety, ktoré ich obklopujú, vytvárajú určitú pevnú formu v ich dušiach. Táto forma nie je schopná prejsť do ľubovoľnej inej. Človek míňa svoj konečný účel a zároveň umŕtvuje svoju silu, ak svojej duši vtlačá niečo nevhodné. Pri celkovom pohľade na najdôležitejšie revolúcie histórie bez námahy zisťujeme, že najviac z nich povstalo z opakujúcich sa revolúcií ľudského ducha. Tento náhľad sa nám potvrdí ešte viac, keď urobíme odhad síl, ktoré vlastne spôsobujú všetky zmeny na celom svete, a zistíme, že hlavný podiel majú práve ľudské sily, pretože fyzická príroda je v tomto ohľade menej dôležitá kvôli svojmu rovnomernému, večne uniformne sa opakujúcemu chodu a stvorenia nemajúce rozum sú v tomto prípade rovnako bezvýznamné. Ľudské sily sa môžu v jednom období prejaviť len jedným spôsobom, ale tento spôsob môže nadobudnúť nekonečne rozmanité modifikácie. V každom momente sa teda prejavuje nejaká jednostrannosť, ktorá však v určitej postupnosti jednotlivých období poskytuje obraz obdivuhodnej mnohostrannosti. Každý predchádzajúci stav je buď úplnou príčinou toho nasledujúceho,